

SCHRIFTELIJKE VRAAG

nr. 1334

van **GWENNY DE VROE**

datum: 3 september 2021

aan **ZUHAL DEMIR**

VLAAMS MINISTER VAN JUSTITIE EN HANDHAVING, OMGEVING, ENERGIE EN TOERISME

Bedreigde boomsoorten - Maatregelen

Een recente studie van Botanic Gardens Conservation International (BGCI), die vijf jaar aan wereldwijd onderzoek bundelt, onder meer met medewerking van de nationale plantentuin in Meise, toont aan dat wereldwijd een derde van de 60.000 gekende boomsoorten met uitsterven bedreigd wordt. In Europa is 58 procent van de wilde boomsoorten met uitsterven bedreigd. De secretaris-generaal van de BGCI bestempelt het onderzoeksrapport als "een wake up call voor iedereen" en maant beleidsmakers en deskundigen in natuurbescherming aan nu de middelen en expertise in te zetten die nodig zijn om toekomstig uitsterven te voorkomen. Het rapport heeft betrekking op de mondiale situatie, die uiteraard ons allen aangaat. Maar voor ons is de situatie in Vlaanderen van specifiek belang vermits we hier een beleid kunnen voeren om het verder verdwijnen van boomsoorten te voorkomen.

1. Zijn er indicaties over het aantal boomsoorten dat in Vlaanderen met uitsterven bedreigd wordt? Over welke boomsoorten gaat het concreet?
2. Hoe verhoudt het cijfer in Vlaanderen zich tegenover de mondiale bevindingen die in het nieuwe onderzoeksrapport naar voren komen?
3. Wat zijn de belangrijkste oorzaken waarom een aantal boomsoorten bedreigd wordt in hun voortbestaan?
4.
 - a) Is er in Vlaanderen sprake van een negatieve impact die specifiek aan landbouwactiviteiten te wijten is op het voortbestaan van bepaalde boomsoorten?
 - b) Zo ja, waaraan is die negatieve impact te wijten en voor welke boomsoorten heeft deze de meeste gevolgen?
5.
 - a) Welke inspanningen worden in Vlaanderen gedaan om het uitsterven van boomsoorten te voorkomen?
 - b) Welke specifieke inspanningen worden hiervoor van de landbouw verwacht?
 - c) Vanuit het nieuwe gemeenschappelijk landbouwbeleid verwacht Europa een gevoelige stijging van het aandeel biolandbouw tot 25% op EU-niveau.

Welke bijdrage kunnen biolandbouw en agro-ecologie in Vlaanderen leveren om het uitsterven van boomsoorten te voorkomen?

6. We hebben in Vlaanderen inmiddels al veel geïnvesteerd in landschaps- en natuurbeheer en ambiëren een aanzienlijke herbebossing.
 - a) Hebben deze investeringen en de inspanningen die met deze middelen worden gedaan door het Agentschap voor Natuur en Bos en natuurverenigingen al tastbare resultaten opgeleverd in het afremmen van het aantal bedreigde boomsoorten?
 - b) Welke extra maatregelen zullen worden genomen in het kader van landschaps- en natuurbeheer om het verdwijnen van boomsoorten tegen te gaan?

ANTWOORD

op vraag nr. 1334 van 3 september 2021

van **GWENNY DE VROE**

1. De criteria die bij deze studie werden gebruikt, zijn toegespitst op wereldwijde bedreiging van soorten. Soorten die op de lijst staan, zijn bedreigd omdat hun leefgebied de laatste decennia sterk is ingekrompen (bijvoorbeeld door ontbossing), of zijn sterk afgenomen door overexploitatie. Dan gaat het vooral over tropische houtsoorten zoals palissander. Er staan ook veel endemische soorten op de lijst: dat zijn soorten met een heel beperkt verspreidingsgebied, bijvoorbeeld voorkomend op één bergflank of één eiland. Door klimaatverandering zijn die endemische soorten vaak bedreigd omdat ze geen uitweg hebben als hun leefgebied verandert. Ook ziekten en plagen kunnen boomsoorten bedreigen in hun voortbestaan.

De criteria die bij deze studie werden gebruikt zijn voor onze regio dan ook weinig van toepassing. De studie vermeldt voor België 51 boomsoorten, waarvan geen enkele met uitsterven is bedreigd.

Dat neemt niet weg dat er bepaalde boom- en struiksoorten zijn die binnen de Vlaamse context dreigen te verdwijnen. Een aantal daarvan staan dan ook op de Vlaamse Rode Lijst van hogere planten.

Het betreft dan soorten die zeldzaam zijn, dat vermoedelijk ook altijd al waren en waarvan populaties van lokale oorsprong (autochtone populaties) slechts op een paar locaties in Vlaanderen worden gevonden, zoals zwarte populier, wilde appel, koraalmeidoorn, fladderiep, jeneverbes of wegedoorn. Voor verscheidene van deze soorten kan plantsoen bekomen worden in de handel, maar is de genetische diversiteit niet van lokale oorsprong. Om dit te bekomen zijn kweekprogramma's nodig die de relictpopulaties vermeerderen (zie verder).

Andere soorten nemen sterk af of worden bedreigd door ziekten en plagen. Momenteel de meest opvallende boomsoort daarbij is de gewone es. Dit is een boomsoort die algemeen is in Vlaanderen, maar waarvan de populatie sterk afneemt doordat de bomen worden aangetast door essentaksterfte, een schimmelinfectie die de gehele Europese populatie van deze soort bedreigt. De iepenziekte treft dan weer alle iepensoorten, met name wanneer ze uitgroeien tot bomen (in struikvorm zijn ze minder vatbaar). Vooral de zeldzame fladderiep is daarbij een aandachtsoort. Deze werd tot voor kort weinig aangetast door de iepenziekte, maar er zijn aanwijzingen dat ook deze soort meer en meer wordt aangetast de laatste jaren.

Voor enkele soorten zijn oorspronkelijke lokale populaties (autochtone populaties) uitgestorven in Vlaanderen, zoals wilde peer en taxus.

Tenslotte zijn er een aantal boomsoorten die eigenlijk niet inheems zijn in Vlaanderen, maar wel veel voorkomen, en die massaal afsterven door aantastingen. Bijvoorbeeld de fijnspar en de levensboom (*Thuja plicata*), die door bastkevers worden aangetast.

2. Geen enkele van de mondiaal bedreigde soorten is in Vlaanderen te vinden.

Verhoudingsgewijs zijn er in Vlaanderen volgens deze studie dus geen bedreigde boomsoorten. De redenen hiervoor werden reeds aangehaald: bij ons stelt zich de

problematiek van grootschalige ontbossing en overexploitatie *de laatste decennia* niet, en er zijn ook geen endemische soorten aanwezig.

Wel is het zo dat door de historische ontginning en versnippering van bossen, heel wat houtige soorten in Vlaanderen zeldzaam geworden zijn en enkel te vinden in oude bossen en oude houtkanten of bomenrijen. Het kan ook gaan om soorten die als soort nog vrij algemeen zijn, maar waarvan lokaal genetisch materiaal (autochtone bomen en struiken) zeldzaam is. Een voorbeeld hiervan zijn de relictpopulaties van autochtone wintereiken in Limburg.

In Vlaanderen staan momenteel 177 bedreigde vaatplantensoorten op de Vlaamse Rode Lijst (69 bedreigd, 108 ernstig bedreigd). Daar is één boomsoort bij, de zwarte populier. Het cijfer wordt iets hoger als je er ook dwergstruiken bij neemt, zoals rood peperboompje en verfbrem. In de rode lijst staan ook kwetsbare soorten, zoals de jeneverbes. De lokale cijfers zijn dus lager dan wat in het rapport wordt genoemd.

Dat neemt niet weg dat er op niveau Vlaanderen een aantal soorten bomen en struiken, of genenbronnen, zijn die lokaal dreigen te verdwijnen of zeer zeldzaam zijn geworden. Daarvoor worden ook specifieke inspanningen gedaan. Een aantal soorten zijn ook duidelijk minder vitaal dan voorheen. Dit aspect wordt opgevolgd.

3. De mondiale redenen werden hierboven reeds aangehaald: ontbossing, overexploitatie, klimaatverandering en ziektes.

Een aantal soorten in Vlaanderen dreigen uit te sterven doordat ze zeer zeldzaam zijn geworden (en dus maar op een paar plaatsen voorkomen), of door ziekten en plagen.

4. a) In heel wat landen in de tropische en subtropische regio's vormt ontbossing voor landbouw één van de hoofdoorzaken voor het verdwijnen van bossen, bomen en boomsoorten. Deze problematiek stelt zich in Vlaanderen actueel niet, maar historische ontginningen verklaren wel de huidige zeldzaamheid van soorten en lokale herkomsten. Wat wél nog gebeurt, is dat bepaalde zeldzame boom- en struiksoorten die vooral in houtkanten of bosranden voorkomen (onder meer rozensoorten zoals *Rosa agrestis*, *Rosa micrantha*, *Rosa tomentosa*, *Rosa stylosa* of *Rosa arvensis*), worden bedreigd omdat deze kleine landschapselementen worden verwijderd of schade ondervinden van herbiciden en meststoffen die worden gebruikt in het aangrenzende perceel. Dit is eerder een algemeen probleem voor kleine landschapselementen. Ook ontbossingen van ruimtelijk bedreigde oude bossen kan een bedreiging zijn voor relictpopulaties van zeldzame houtige soorten.

Onrechtstreeks heeft de hoge stikstofdepositie in Vlaanderen vaak een sterke negatieve invloed op de vitaliteit van onze bossen en de boomsoorten die er voorkomen.

- b) Het verdwijnen van houtkanten kadert in de blijvende drang naar intensivering en schaalvergroting in de landbouw, waar hagen, houtkanten en bomenrijen eerder als hinderlijk worden aanzien.

De impact van stikstofdepositie op het goed functioneren van boscosecosystemen en de boomsoorten die er voorkomen is zeer groot. Meer stikstof zorgt voor vermesting en verzuring van de bodem. Daardoor wordt deze ongeschikt voor verschillende boom- en struiksoorten, omdat een aantal voor hen toxische elementen (zoals aluminium) vrijkomen als de bodem zuurder wordt. Bovendien zullen bij te veel stikstof een aantal essentiële ectomycorrhizae uit het bos verdwijnen. Dat zijn zwammen die op de boomwortels groeien en onder andere de boom beschermen tegen infecties.

5. a)

1. Directe beschermingsacties

Voor een aantal specifieke zeldzame boom- en struiksoorten zijn kweekprogramma's opgezet om ervoor te zorgen dat deze soorten (of de lokale genenpool) niet uitsterven. De opgekweekte planten worden dan aangeplant in het kader van natuurherstel. Enkele voorbeelden:

- Onderzoek- en kweekprogramma rond jeneverbes: uit onderzoek bleek dat de relictpopulaties van jeneverbes in Vlaanderen (o.a. in As) weinig fertiele zaden produceerden, en dus dreigden uit te sterven. Daarom werd een programma opgezet om de oorzaken te zoeken en een specifiek kweekprogramma op te zetten.
- Voor heel wat zeldzame (boom- en) struiksoorten in Vlaanderen heeft het INBO, samen met ANB, een kweekprogramma opgezet. Daarbij worden zaden, stekken of enten genomen van zeldzame boom- en struiksoorten, die worden opgekweekt en aangeplant in zaadboomgaarden en genenbanken. Bij de zaadboomgaarden is het de bedoeling dat boomkwekers hier zaden kunnen oogsten, opkweken en aanbieden op de markt. Voorbeelden hiervan zijn wilde appel, wegedoorn, *Rosa arvensis*, *Rosa agrestis* en *Rosa tomentosa*.

Verder zijn er nog historische zaadbestanden en collecties van niet-inheemse soorten.

2. Indirecte beschermingsacties

Voor een aantal andere boomsoorten vormen ziekten en plagen momenteel de belangrijkste bedreiging in hun voortbestaan. Zo lopen projecten rond essentaksterfte en werd op het INBO reeds 20 jaar geleden een zaadbestand aangelegd van olmen die resistent zijn tegen de olmenziekte (o.a. Aziatische herkomsten) en worden al sinds de oprichting van de voorlopers van het INBO systematisch steeds nieuwe resistente variëteiten van cultuurpopulier gekweekt.

3. Risicospreiding

Zoals gezegd is in Vlaanderen niet het verdwijnen van boomsoorten de hoofdbekommernis. Wel wordt jaar na jaar duidelijk dat als gevolg van de versnellende klimaatverandering in combinatie met stikstofdepositie, verdrogingsgevoeligheid en aantasting door zwakteparasieten in een aantal gebieden een reeks boomsoorten steeds meer onder druk komen. Naast fijnspar en lork waren er tijdens de afgelopen droge jaren problemen bij beuk, esdoorn en eik en is er meer aantasting bij grove den.

ANB heeft nieuwe standaarden voor bosaanleg uitgewerkt die ervoor moeten zorgen dat bij het opduiken van nieuwe ziektes, plagen, afsterven door droogtestress of andere nog niet te voorziene gevolgen van klimaatverandering... niet volledige bosoppervlaktes tegelijk afsterven. Deze standaarden zijn gepubliceerd in Silva Belgica 4/2021. Voor het omvormen van bestaande homogene bossen naar meer klimaatrobuuste gemengde bossen werden door ANB-technieken op punt gezet (zie <https://www.eco2eco.info/bosomvorming-via-boomgericht-bosbeheer-in-beeld-een-praktijkvoorbeeld/>)

b)

- De geplande aanleg van 10.000 ha nieuw bos tegen 2030 is een belangrijke stap. Vanuit de landbouw kan hieraan worden bijgedragen door te zoeken naar mogelijkheden om de bosuitbreiding, in de eerste plaats aansluitend bij bestaande bossen, te realiseren en om bestaande bos(jes) te verbinden.
- In het kader van de vergroening van het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid is het wenselijk voldoende aandacht te besteden aan de

bescherming, het onderhoud én aan het aanplanten van hagen, heggen en houtkanten.

- Algemene vermindering van de stikstofemissies als belangrijkste indirecte bedreiging voor veel boomsoorten
 - Sommige vormen van agroforestry bieden mogelijkheden om de boomsoortendiversiteit buiten bosgebied te verhogen.
- c) Bij biolandbouw wordt vaak meer aandacht besteed aan bomenrijen, houtkanten, heggen en hagen, omdat deze een rol spelen bij de gewasbescherming en het milderen van klimaatextremen (twee voorbeelden van ecosysteemdiensten). Bovendien worden daar geen chemische gewasbeschermingsmiddelen gebruikt en wordt er voorzichtiger omgegaan met meststoffen. Een verhoging van het areaal biolandbouw kan dus indirect en afhankelijk van de gebruikte soorten gunstig zijn voor de bescherming van boom- en struiksoorten.
6. a) In enkele projecten rond natuurherstel en natuurinrichting werden populaties van enkele zeldzame boomsoorten uitgeplant (Zwarte populier langs de grensmaas, jeneverbes in het reservaat te As, ...). Gebruik van autochtone struiksoorten wordt volgens de ANB-standaarden overal voorzien in bosranden bij de aanleg van nieuw bos. Bij de aanleg van nieuw bos worden volgens die standaarden meer boomsoorten per hectare gebruikt dan vroeger.
- b) Op dit moment zijn er geen bijkomende maatregelen voorzien dan deze van het bestaande landschaps- en natuurbeheer.